

L. Bondarenko, postgraduate

Military Institute of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

REPRODUCTION OF PERSONALITY IN TEXTS OF FRENCH MILITARY DISCOURSE AND TRANSLATIONS

In this article the essence of personality, the types and means of personality, peculiarities of reproduction of personality from French into Ukrainian were analyzed.

Key words: *personality, types of personality, reproduction of personality.*

УДК 81'25=111=161.2:82-7

О. Підгрушина, аспірантка

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ГУМОРУ В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Стаття присвячена способам успішної передачі гумору в українському художньому перекладі. У статті розглянуто мовний, ситуативний та культурно-обумовлений типи гумору. Визначено роль контексту твору при виборі способу відтворення гумористичних елементів.

Ключові слова: *переклад, гумор, відтворення, художність, контекст.*

Проблема перекладу гумору була і все ще залишається малодослідженою у перекладознавчій теорії. Причиною цьому, в першу чергу, служить складність самого предмету дослідження. Гумор – явище багатогранне, має різні форми прояву та численні специфічні риси. За визначенням Р.С. Колесник, комічне (а в тому числі й гумор) в художній літературі – це «свідомо створювані автором невідповідності певного явища актуальним соціальним шаблоном, яка усвідомлюється реципієнтом і викликає у нього суб'єктивну позитивну оцінну реакцію» [1: 8]. Тобто, у широкому розумінні, автор, використовуючи ресурси мови, надає персонажам, ситуаціям, описам, діалогам і монологам, загальному сюжету твору гумористичного забарвлення.

Основне питання, яке виникає перед перекладачем гумористичної літератури, це що саме він має відтворити у перекладі. Для відповіді потрібно визначити, що лежить в основі гумору, який механізм викликає гумористичний ефект. Для визначення механізму виникнення гумористичного ефекту потрібно звернутись до досліджень гумору в галузі філософії, а саме до «теорії несумісності». Згадана теорія припускає, що гумор виникає внаслідок зіткнення різнорідних і несумісних ідей або ситуацій, які виходять за рамки звичних форм поведінки або, коли елементи, які спочатку здавалися не пов'язаними між собою, раптом складаються в цілну картину. Виходячи з положень даної теорії, поняття

© *О. Підгрушина, 2014*

«несумісність» трактується як явище, яке має на увазі одночасну або майже одночасну появу зазвичай неспов'язаних, несліваючих елементів у визначеному контексті. Таким чином, одночасна активація двох несумісних уявлень у свідомості реципієнта і породжує гумористичний ефект.

Наступним важливим пунктом є те, як саме несумісність проявляється у творі. Звернемося до дослідження Г.Г. Почепцова [2], який розрізняє два типи гумору – гумор, в основі якого лежить ситуативна несумісність і гумор, в основі якого лежить мовна несумісність. Ситуативний гумор, на його думку, полягає у несумісності між зовнішніми рисами об'єкту та його справжньою природою або на двозначному трактуванні ситуацій. Мовний гумор, у широкому сенсі, базується на несумісності між формою та значенням повідомлення, це гра смислами і формами мовних знаків. Д. Рафаельсон-Вест [3] додає до ситуативного та мовного гумору ще один тип гумору – заснованого на компоненті вихідної культури. Це той гумор, для розуміння якого реципієнт має володіти додатковими фоновими знаннями про культуру, в якій створювався твір.

Важливо зазначити, що гумористичні елементи художнього твору повністю інтегровані у його структуру. Тому, необхідною умовою при відтворенні гумору є максимально глибоке розуміння його зв'язку з контекстом твору. Гумористичні елементи можуть виникати як ситуативно (на рівні окремої фрази чи абзацу) і не вимагати широкого контексту твору для розуміння і відтворення, так і бути тісно пов'язаними з сюжетом твору і не реалізовуватись поза його межами. Відірваний від контексту гумористичний елемент не матиме сенсу і не викликати гумористичного ефекту. Отже, можемо зробити висновок, що гумористичним елементом художнього твору може називатись будь-яка частина художнього твору (речення, абзац, ітд.), в основі якої лежить мовна, ситуативна чи культурна несумісність, яка має на меті викликати у читача гумористичний ефект.

Визначивши основні характеристики гумористичного елемента в системі художнього твору, вважаємо за доцільне розглянути способи відтворення гумористичних елементів, які використовували перекладачі для різних типів гумору для досягнення успішної передачі гумористичного ефекту у цільову культуру:

1. Ситуативний гумор. Цей тип проявляється при гумористичному описі персонажів, їх поведінки, та ситуацій в які вони потрапляють. Він тісно пов'язаний з сюжетом твору і характеристиками персонажів. Ситуативний гумор характеризується широким використанням таких художніх засобів як епітети, порівняння, метафори. Загалом, такі гумористичні елементи найчастіше відтворюються у повній формі. Ось приклад: *"I've got a couple of skulls down in the crypt," he said; "come and see those. Oh, do come and see the skulls! You are a young man out for a holiday, and you want to enjoy yourself. Come and see the skulls!"* [4: 64]. У перекладі: *«У мене в підвалі під церквою є кілька черепів, зайдіть подивіться на них. Та зайдіть-бо, подивіться на черепи. Ви ж молодий хлопець, приїхали на відпочинок, вам же треба розважатись. Зайдіть подивіться на черепи!»*. [5: 76]. Гумористичний ефект тут реалізується завдяки несумісності фраз «to enjoy yourself» та «see the skulls», що успішно передається у перекладі: «розважатись» – «подивитися на черепи».

Ще один із способів відтворення ситуативного гумору – це розширення вихідного елемента у перекладі, наприклад: *«One of them rubbed the cushion with the forefinger of her glove, and showed the result to the other, and they both sighed, and sat down, with the air of early Christian martyrs trying to make themselves comfortable up against the stake.»* [4:

58]. У перекладі: «Одна з них тернула пальчиком в рукавичці по подушці сидіння і показала іншій. Вони обидві зітхнули і з виглядом мучениць часів раннього християнства, які намагаються якомога зручніше примоститися на кілку, всілися у човен.» [6: 78]. Такий спосіб використовується з метою підкреслення образу або ж з метою підсилення гумористичного ефекту задля компенсації втрат.

2. Мовний гумор проявляється у грі смислами і формами мовних знаків. Це, головним чином, гра слів, каламбури, неологізми, вставні конструкції, двозначність та омонімія лексичних одиниць. Мовний гумор прив'язаний до контексту і часто вимагає відтворення конкретного сенсу, що закладений у нього. Основними способами відтворення цього типу виступають наступні:

- Повний переклад, інколи з незначними змінами: *“The dwarfs dwarfhandled their overloaded, creaking cart along the street, peering ahead in fog.”* [7: 6]. У перекладі: «Гноми, докладаючи нелюдських, чи то пак – негномських зусиль, штовхали свою перевантажену рипучу фіру вулицею, вдвляючись у туман.» [8: 4]. Гумористичний ефект викликає сприйняття рецепієнтом різниці між існуючим словом «manhandle» та створеним на його основі неологізмом «dwarfhandle». Перекладач, по аналогії, створює неологізм «негномський» на основі існуючого прикметника «нелюдський», який досить точно відтворює гумористичний елемент оригіналу. Однак, випадки такого способу перекладу зустрічаються не часто, що зумовлено принциповою різницею структур англійської та української мови.

- Використання функціональної заміни. Наприклад: *“Harris said, however, that the river would suit him to a “T.” I don’t know what a “T” is (except a sixpenny one, which includes bread-and-butter and cake ad lib., and is cheap at the price, if you haven’t had any dinner).»* [4: 8]. У перекладі: «А втім, додав Гарріс, йому самому Темза підійде (на всі сто). Я ніколи не розумів, що це за «сто» — сто пенсів чи сто шилінгів, сто дюймів чи сто футів,— але так кажуть усі; отже, мабуть, і справді це якимсь дуже підходяще «сто».» [5: 13]. Гумористичний ефект базується на фонетичній схожості у звучанні літери «Т» та слова «tea» («чай»). Перекладач віднайшов у цільовій мові ідіоматичний вираз з подібним значенням і обіграв його подібним чином, додавши реалії вихідної культури (назви грошових одиниць, мір довжини і ваги).

3. Гумористичні елементи засновані на компоненті вихідної культури є найскладнішим для відтворення. До цієї групи відносяться ті гумористичні елементи, які вимагають від рецепієнта додаткових знань про вихідну культуру, без яких функція гумору не реалізується. Основними способами відтворення виступають:

- Культурно-ситуативна зміна образу оригіналу на інший, знайомий цільовому читачу: *«There it was, a faint flicker as Vimes glanced momentarily at some paperwork in front of him. Lotto! thought William. (At this point Bingo had not been introduced to Ankh-Morpork.)»* [7: 85]. У перекладі: «Ось воно – ледь помітний зблиск очей у ту мить, коли Ваймз кинув погляд на якісь папери перед собою. У вишеньку! – подумав Вільям. (З виразом «В яблучко!» мешканці Анк-Морпорку на час описуваних подій знайомі ще не були.)» [8: 68]. Гумор базується на протиставленні вигуку «Bingo» (що одночасно є і назвою настільної гри), цілком прийнятого у вихідній культурі до «Lotto». Так як ні гра, ні вигук «Бінго» не є типовими для вихідної культури і не створить потрібного ефекту, перекладач змінив його на вигук «В яблучко!», додавши інше протиставлення «У вишеньку!».

- Додавання культурологічного коментаря, який пояснює реципієнту значення невідомої йому реалії. «“*They ain't a-going to starve, are they?*” said the gentleman from the boot-shop. “*Ah! you'd want to take a thing or two with you,*” retorted “*The Blue Posts,*” “*if you was a-going to cross the Atlantic in a small boat.*” “*They ain't a-going to cross the Atlantic,*” struck in Biggs's boy; “*they're a-going to find Stanley.*”» [4: 35]. У перекладі: «— Голодувати не збираються, еге? — озвався юнак із взуттєвої крамниці. — Оваа! І ти б узяв із собою децицію, — відказав хлопець із «Синіх стовпів», — якиби надумав перепливати човном Атлантичний океан. — Та ні, вони не попливуть через океан, — устряв Бігсів хлопець. — Вони виряджаються на розшуки Стенлі*. *Стенлі, Генрі-Мортон (1841—1904) — англійський журналіст і дослідник Африки; 1871 року вирушив на розшуки мандрівника Лівінгстона» [5: 42]. Коментар допомагає зберегти гумористичний ефект, створюючи в уяві цільового читача той самий образ, який виникає і в свідомості вихідного читача.

Як бачимо, розглянуті способи відтворення гумористичних елементів досягають основної мети — відтворюють гумористичний ефект у цільовому тексті. В першу чергу, способи відтворення гумористичних елементів в художньому творі залежать від типу гумору, який лежить в їх основі. Найменше труднощів викликає ситуативний тип гумору, що пов'язано з тим, що він зазвичай зрозумілий, легко розпізнається у тексті художнього твору і не вимагає додаткових знань для його відтворення. Мовний гумор складає більшу проблему при відтворенні, так як вимагає від перекладача творчого підходу і винахідливості. Буквально перекладений мовний гумор не тільки не матиме сенсу, а й спотворить текст твору. Відтворення культурно-обумовленого типу гумору потребує глибоких знань як про вихідну, так і цільову культуру, інакше перекладач не зможе ні розпізнати, ні успішно відтворити його у перекладі. По-друге, способи відтворення гумористичних елементів залежать від зв'язку гумористичного елементу з сюжетом твору.

Однак, незалежно від типу гумору, розглянуті способи відтворення гумористичних елементів характеризуються і спільною рисою — всі вони, тією чи іншою мірою, орієнтуються на контекст твору. Це пояснюється тим фактом, що контекст твору, з одного боку, обмежує перекладача у виборі способів і можливостей відтворення гумору, а з іншого — дає перекладачу змогу точно встановити значення слова чи виразу, яке обігрується в даному випадку і віднайти відповідний спосіб, який забезпечить його відтворення у перекладі.

Отже, успішне відтворення гумористичних елементів забезпечують ті способи перекладу, у яких врахований як тип гумору, що лежить в основі елементу, так і контекст, в якому функціонує елемент і завдяки якому реалізується гумористичний ефект.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колесник Р.С. Відтворення комічного у художньому перекладі (на матеріалі творів німецькомовних авторів ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філологічних наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / Р.С. Колесник. — Київ, 2011. — 23 с.
2. Pocheptsov G.G. Language and Humour. / G.G. Pocheptsov. — Kiev, “Vysca Skola”, 1982. — 328 p.
3. Raphaelson-West D. S. (1989) On the Feasibility and Strategies of Translating Humor / Debra S. Raphaelson-West // Meta (Special Issue on Humor and Translation). — 1989. — Volume 34, Number 1. — pp. 128-141.

4. Jerome K. Jerome Three men in a boat (to say nothing of the dog) / Jerome K. Jerome. – Bristol: Arrowsmith, 1889. – 184 p.

5. Джером К. Джером Троє в одному човні (як не рахувати собаки). Оповідання / Джером К. Джером ; пер. з англ. Юрій Лісняк – К.: «Дніпро», 1974. – 311 с.

6. Джером К. Джером Троє в одному човні (якщо не рахувати собаки) / Джером К. Джером ; пер. з англ. Олег Якушик – К.: «Країна Мрій», 2011. – 250 с.

7. Pratchett T. The Truth / Terry Pratchett // London : Doubleday a division of Transworld Publishers, 2000. – 207 p. – ISBN0385-6010-26.

8. Прагчетт Т. Правда [Електронний ресурс] // Террі Прагчетт; пер. з англ. Олександр Михельсон – Буквоїд, 2010. – 125 с. – Режим доступу до тексту: http://bukvoid.com.ua/library/terri_pratchett/pravda_pereklad_-_oleksandr_mihelson/1.html.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2014

О.Г. Подгрушная, аспирантка
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

СПОСОБЫ ВОССОЗДАНИЯ ЮМОРА В УКРАИНСКОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПЕРЕВОДЕ

Статья посвящена способам успешной передачи юмористических элементов в украинском художественном переводе. В статье рассмотрены языковой, ситуативный и культурно-обусловленный типы юмора и способы их воссоздания в переводе. Определена роль контекста произведения при выборе способа перевода юмористических элементов.

Ключевые слова: перевод, юмор, воссоздание, художественность, контекст.

O.G. Pidgrushna, postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

WAYS OF HUMOR RECREATION IN UKRAINIAN LITERARY TRANSLATION

The article deals with methods of successful rendering of humorous elements in the Ukrainian literary translation. The article examines the linguistic, cultural and situational types of humor and ways of their translation. The role of the contexts in selection of the way of humorous elements translation is defined.

Key words: translation, humor, rendering, artisticness, context.